

*Mit is érzek, az egészet nem értem;
Rendjén van? Rettentő? Késett? Vagy elsiette?
S nem kerül-e fölénybe végül épp ezzel?"*

De már említettem, itt a férfi szólal meg.

Kiss Anna művében remek komponáltság hozza a véget. Láttuk az in medias res kezdetét, a mű vázát alkotó kronologikus montázssort, melyek háromszintű értelmezést rejtenek magukban. A keret a festő egyetlen – soha meg nem tagadott – szerelme: Zsófia. Őrá féltékeny a Hölggy, tökéletes női ösztönének engedve. Ő jut eszébe (a viola, liliomlogikus folytatásaként) a téli rózsák megpillantásakor. Mert:

*„a régi szép
mohácsi gyermekkorban
kitapasztaltam volt
a világot,
és mostmár
nem tud úgy forogni
a tengelyén,
hogy elvegye a kedvem
akármitől.”*

De a halál neki is felfoghatatlan. Megzavarja az új helyzet. Elkészült a balzaci ismeretlen remekmű, és Kiss Annát következetes iróniája itt sem hagyja el. Túl szép az eredetihez, hacsak nem Zsófiát ábrázolja... De erre az önfeláldozásra már egy kísértet Asz szony sem képes.

IVÁN CSABA

Jegyzet egy Kormos István-vershez

Fehér virág

*Fehér virág a zápor zuhogva ejti szirmát
holló a szél az ékkő tócsában mossa tollát
szép zöld haját lebontja a kukorica elszáll
e szíromzuhogásból a tündöklő ökörnyal*

*Fehér virág kezében szétporló liliomszál
szétporló tenyeredből szökkent e liliomszál
szétporló zuhatagból ahogy a szírom elszáll
eltűntél aki köztünk anyagi zene voltál*

A központozás hiánya nemcsak az értelmezés szempontjából teszi izgalmasan talányossá a verset, hanem ezzel Kormos az olvasóra bízva a költői képek „határainak” megtalálását is. Az első két sor például szinte tobzódva halmozza a metaforákat, melyek részben teljesekek, részben hiányosak, de mindannyiszor egymásba kapcsolódnak-kapaszkodnak, néhol megszemélyesítéssé formálódva át.

De például az első-második sor elejének és végének kifejezései is összekapcsolódó motívumokból szerveződnek. A *fehér* jelző ellentétet alkot a *holló* feketéjével, s ez utóbbi a sejtelmességet is fokozza, hiszen könnyen asszociálható egymással a *fehér*holló ritkasága és a virág, a liliomszál fehér színe, illetve a vers fő mondandója, a tiszta lélek egyedisége és megfoghatatlansága: Radnóti halála és hiánya. Hisz a vers erre az utolsó sorra van fölépítve s a benne foglalt gyönyörű metaforára: „eltűntél aki köztünk *anyagi zene* voltál.”

Susogóak és sejtelmesek a hanghatások, elégikus a vershangulat, lágyan szólnak az l-ek – főleg a sorok végén –, s ezt az elringató, valahol mélyen mégis az elmúlás ellen tiltakozó, az *eltűnés* ellen, az erőszak ellen tiltakozó meghatóan egyszeri emberi hangot

festik alá a magánhangzóban azonos, mássalhangzóban több helyütt különböző rímek s az álomszerű versdallam.

A két középső sorban nincsen ige, csak melléknévi igenév: ez időtleníti a verset, s fokozza az érzést, főképpen a *szétporló* szó még kétszeri megismétlésével: a végtelen időben is megragadható a pillanat, amely egy ember eltűnésének másodperce – a *szétporló* szóra keményen csattan az *eltűnté*/befejezettsége.

A vers képeit, motívumait megelőlegzi, jelzi már az első sor, s tovább bővíti a második (*virág, szirom, zuhogás, szél*). A hetedik sorban a verskezdő *záporból zuhatag* lesz, s a *szirom* is megismétlődik – még több jelentéssel fölruházva –; keretet adnak e szavaképek a versnek. Vagyis a természettől vett motívumokból építkező hét sor önmagában viszonylagosan zárt, s ez még jobban erősíti az utolsó sor remegtető-lebegő fenséges kimondás-vágyát, megnevezés-vágyát.

Az ismétlődő sorkezdetek, a megszemélyesítések, a *kéz – tenyér*, a *virág – szirom*, a *virág – liliomszál*: metonimikusan építkező képek és a metaforák sokasága teszi teljeséget igézővé ezt a nyolc sornyi tiszta költészetet.

„...a legjobban amit szerettem, a *Fehér virág* című versem, fejben írtam. Órákig álltam hagymáért sorban a Hold utcai csarnokban és körülöttem öreg asszonyok pletykálgattak mindenféléről. Tudtam, hogy órákig kell állnom, s akkor írtam először fejben verset, a *Fehér virág*-ot.” (*A vasmozsár törője alatt* c. kötetből; Bp., Szépirodalmi, 1982. 246. o.)

A vers kulcsmotívuma az *eltűnés*, ami csak az utolsó sorban mondatik ki. Minden szóval foglalkozik a meglévő, minden sor egy-egy keletkező hiányállapot megfogalmazása. S míg az első szakasz jelen időben beszél, addig a második – a középső sorok idő-lebegtetése után – múltba fordítja az igéket (*szökkent, eltűntél, voltál*). A *szökkent* itt ugyan keletkezést és nem elmúlást jelöl, mégis ez utóbbi jelentéstartalmat erősíti, hiszen „*szétporló tenyeredből*/szökkent e liliomszál”.

A keletkezés-, teremtődés-motívum ugyanakkor a megmaradást villantja föl mint világozó gesztust. A teremtett világ magába fogadja álmodóját.

FÜZFA BALÁZS

Sándor Iván: Vég semmiség

(*A százhetven éve fel nem fedezett Bánk bán*)

Az iskolát nem tudom megkerülni. Hiába kergetett el jó vagy bal sorsom már mintegy tíz éve az iskolától (közben azért egyetlen olyan év sem akadt, amelyikben valamilyen formában ne tanítottam volna) – az irodalmat, a legújabb irodalmi termést még mindig úgy nézem, hogy abból mit taníthatnék meg a „gyerekeimnek”. A „megtanítás” talán rossz kifejezés ide: az újabb irodalmi értelmezéseket, műveket nem „megtanítani” kell – a figyelmet kell felhívni rájuk; s majd akad olyan diák, aki a világába építi őket; utánuk megy, elolvassa a könyveket. Amikor pár esztendővel ezelőtt ismét alkalmam nyílt középiskolásoknak beszélni, azonnal felolvastam Esterházy cikkét(?), jegyzetét(?) – szövegét a kétféle Havelről – s a hatalom természetéről: az újabb „politikai helyzetet” figyelve csak remélni tudom, hogy akadt a diákok között, aki megjegyezte ezeket a sorokat. (A könyvheti könyvek listáján látom egyébként Esterházy Függőjét – a diákoknak szóló Maúra sorozatban, jegyzetekkel, értelmező szövegekkel ellátva. Vajon bekerül-e majd ez a világlátás a középiskolások tudatába?)

Sándor Iván Bánk bán-értelmezése egy másik elképzelésemet is eszembe juttatta. Egri tanár-barátaimmal (azóta sem találkoztam ilyen tiszta szívvel tanító emberekkel) azt terveztük, hogy a tananyaghoz kapcsolódóan egy „adatbankot” hozunk létre: ez tartalmazta volna az egyes „anyagrészek” – milyen rossz kifejezés ez, ha irodalomról beszé-